

HEINRICH KRAFT:**SLOVNÍK STAROKŘESŤANSKÉ LITERATURY:****ŽIVOT, SPISY A NAUKA ŘECKÝCH, LATINSKÝCH, SYRSKÝCH, ARMÉNSKÝCH A EGYPTSKÝCH CÍRKEVNÍCH OTCŮ***(Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 318 s. ISBN 80-7192-516-0)*

V překladu Jiřího Kaplana a s úvodem Tomáše Špidlíka vychází v češtině dílo předního německého specialisty v oboru starokřesťanské literatury. Kraftův *Kirchenväterlexikon*, jak se kniha v originále jmenuje, patří k menším dílům svého autora a původně vznikla jako doplněk velké kolektivní práce, čtyřdílné antologie z textů církevních otců: *Texte der Kirchenväter: Eine Auswahl nach Themen geordnet*, která vyšla v letech 1963–64. O dva roky později vyšel její pátý díl, jímž byl právě Kraftův *Slovník církevních otců*. V původním vydání k němu byly připojeny rejstříky odkazující na první čtyři díly antologie (věcný, jmenný a názvů biblických lokalit), ale ještě téhož roku vyšel lexikon též jako samostatné dílo (to je bez rejstříků, jež zabíraly cca polovinu původního svazku). Z tohoto vydání z roku 1966 také vychází překlad do češtiny.

Heinrich Kraft (1918–1998) byl až do svého penzionování v roce 1983 profesorem teologie na univerzitě v Kielu, kde vyučoval církevní dějiny. Vedle spisů věnovaných různým tématům z oboru dějin církevního starověku¹ zůstává pro odborníky dodnes jeho nejzávažnějším dílem opakovaně vydávaný pětisetstránkový řecko-latinsko-německý slovník *Clavis patrum apostolicorum: Catalogum*

vocum in libris patrum qui dicitur apostolici non raro occurrentium, ale širší veřejnosti prokázal Kraft největší službu právě knihou, kterou loni vydalo v českém překladu Karmelitánské nakladatelství. Navzdory čtyřiceti rokům, jež uplynuly od vydání originálu, rozhodně stálo za to zpřístupnit tento spis českým čtenářům, zejména stalo-li se to způsobem, jímž jeho edici připravili vydavatelé. V jejich podání totiž slovník nabízí nejen základní informace o jednotlivých spisovatelích a dalších osobnostech křesťanského starověku, která je dílem Heinricha Krafta, ale rovněž možnost, aby si český uživatel příručky prohloubil tuto informaci díky odkazům na texty některých z těchto „otců“ (případně také na spisy o nich), jež jsou přístupné v češtině. Pokud takové texty existují, najde čtenář odkaz na ně u příslušných hesel slovníku. Pochopitelně nikoli u všech, Kraftův záběr starokřesťanské literatury je velmi široký, a jak upozorňují editoři jeho díla, o řadě osobností ze sledované oblasti se český čtenář dozví poprvé právě v jeho lexikonu. Bibliografii tedy nalezne především u jmen známějších, čím je osobnost významnější, tím rozsáhlejší je počet odkazů. Avšak třebaže jde – jak upozorňuje její autor Jiří Dvořák – o bibliografii výběrovou, je množství odkazů vsutku účtyhodné. Tato skutečnost svědčí nejen o bohatství překladů spisů starokřesťanských otců a spisovatelů do češtiny, ale také o velikosti práce, kterou Jiří Dvořák přispěl k přípravě českého vydání Kraftova slovníku. Dal by se na ni užít výrok z Matoušova evangelia o hospodáři, jenž ze svého pokladu bere staré i nové (Mt 13,52), neboť autor bibliografie zaznamenává jak údaje o překladech patristických textů do češtiny, které vyšly již v devatenáctém a první polovině dvacátého století, tak i upozornění na texty, jež jsou

¹ Svědectvím, že Kraft pokračoval ve vědecké práci i ve vysokém věku po odchodu do důchodu je kniha *Die grossen Denker der christlichen Antike*, vydaná posmrtně v roce 1999.

výsledky činnosti překladatelů doby nedávné i současné. Pokud jde o ty poslední, představují zvlášť cennou pomůcku pro čtenáře (i proto, že jde o texty relativně snadno přístupné) odkazy na úryvky z patristických spisů v breviáři – denní modlitbě církve. Klíč k bibliografickým údajům slovníku poskytuje Dvořákův „Komentář k bibliografii“ (s. 305–311), kde čtenář najde seznam spisů, na něž odkazují hesla slovníku, a výklad zkratk, jež jsou v nich užity.

Jak jsem uvedl již nahoře, tkví význam Kraftova lexikonu především v tom, že podává obrovské množství informací, které je nadto v českém vydání rozšířeno a obohaceno o bibliografické odkazy. Cena informací se však neměří pouze jejich kvantitou, o jejich hodnotě pro uživatele rozhoduje rovněž jejich kvalita a pak – zejména v případě, že jde o velké počty – též přehlednost jejich uspořádání. Zárukou kvality je v případě recenzovaného slovníku autorova erudice, která je mimo veškerou pochybnost úctyhodná. (A nepřekročitelná mez využití této erudice, jíž je skutečnost, že každé dílo okamžikem svého sepsání začíná zastarávat, protože nezachycuje nové objevy, je v případě díla německého učenice zmírněna tím, že tyto objevy v oblasti patrologie nezměnily nic podstatného na údajích lexikonu).² Přesto se nelze spokojit s tímto konstatováním a pokládat na jeho základě otázku kvality informací slovníku za rozhodnutou jednou provždy.

² Vydavatelé díla k této otázce poznamenávají (srov. s. 314): „Slovník ... vychází přesně čtyřicet let po německém vydání. Jako nakladatelé si uvědomujeme, že se patristické a patrologické bádání posunulo v mnoha jednotlivostech kupředu. Vcelku lze ale říci, že se jedná o drobné posuny, nikoli o podstatné, epochální objevy, a má tedy rozhodně cenu vydávat Kraftův lexikon i po tak dlouhé době.“

Je totiž třeba také přihlédnout ke skutečnosti, že Kraftův lexikon není pouze souborem faktů a dat, ale že se do něho nutně promítly autorovy názory na tato fakta a data. V první řadě jeho náhled na důležitost informace o nich, protože bylo nezbytné provést výběr podávaných údajů. A nejen přitom rozhodnout, co vybrat a co pominout z těch, které zachycují dochované dokumenty, ale též určit, kdy je nebo není nutné podávat informaci také o ztracených či zničených spisech atd. Přesná kritéria pro určení objektivního významu různých údajů stanovit nelze, mezi odborníky existuje nanejvýš určitý tichý konsenzus, pokud jde o hierarchii důležitosti faktů a dat. Objektivita výběru se tedy stěží může opírat o něco jiného než o tento konsenzus a je dobrým zvykem, že pokud se od něho odborník na tu či onu stranu odchýlí, měl by zdůvodnit, proč to činí. Další oblastí, kde vstupuje do hry subjektivní faktor, jsou formulace: pokud autor údaje o tématu, jež sleduje, nepodává ve formě citátů (ale i ty vybírá on), nutně k nim zaujímá určité stanovisko už způsobem, jakým o nich referuje.

Navzdory veškeré Kraftově snaze o neutrální podání faktů a přestože se autor slovníku vyhýbá přímému hodnocení osobností, o nichž pojednává, vysvětává z jeho díla zcela jasně, že pro některé postavy křesťanského starověku má větší, pro jiné menší pochopení a stejně zřetelné je též rozložení jeho sympatií i antipatií, pokud jde o teologické náhledy těch či oněch otců. Tuto skutečnost lze velmi dobře ukázat na srovnání toho, jak jsou ve slovníku zachyceny a podány informace o dvou velkých teologických sporech, které hýbaly křesťanským starověkem, trinitárním a christologickým. Hesla věnovaná postavám, jež zasáhly do prvního z nich, mají zřetelně větší rozsah

než ta, která pojednávají o protagonistech druhého. Charakteristika svatého Atanáše nešetří chválou tohoto učitele církve, zatímco o svatém Cyrilu Alexandrijském (který je tímto učitelem rovněž) referuje slovník krátce a chladně³ (a aby se čtenář vůbec dozvěděl o důležité etapě christologické diskuse, již byl smír mezi Cyrilem a jeho teologickým protivníkem Janem Antiochijským v roce 433, musí nalistovat heslo o tomto patriarchovi, o němž ostatně slovník nevypovídá o mnoho více než právě to, že vytvořil unii s Cyrilem). A obdobně stručně je „odbyt“ též svatý Lev Veliký. S výjimkou svatého Jana Zlatoústého se (v protikladu třeba ke kappadockým otcům) ve slovníku o představitelích antiochijské teologické školy píše jen povšechně, třebaže jinak je zřejmé, že Kraftovy sympatie náleží spíše jí než teologické škole alexandrijské. V tomto ohledu (stejně jako ve vysokém hodnocení obránců trojičního dogmatu) není H. Kraft mezi teology své konfese výjimkou. Zkrátka řečeno ani autor *Slovníku církevních otců* nedokáže překročit svůj vlastní stín protestantského teologa.

Poukážem na to, že slovník byl ovlivněn teologickými náhledy svého autora, nechci Kraftovo dílo ani v nejmenším znevažovat, tím méně tvrdit, že spis podává zkreslený pohled na křesťanský starověk. Smyslem nahoře uvedených příkladů, které by bylo možno dále rozmnožit, je pouze upozornění pro jeho uživatele (zejména budou-li jimi, jak doufají editoři, především studenti teologie), že je nezbytné konfrontovat údaje lexikonu s další literaturou věnovanou

problematické patristiky. Nikoli samozřejmě proto, aby si v ní čtenář ověřoval fakta a data, jež slovník uvádí, těm je možno věnovat plnou důvěru, nemůže se však spolehnout na to, že údaje lexikonu jsou vyčerpávající, tím méně se pak smí omezit jen na to, co si odnese z jeho výpovědí, půjde-li mu o hlubší pochopení teologických názorů osobností, jimž jsou věnována jednotlivá hesla, kontrolovat musí i (byť nepřímé) hodnocení obojího atd. atd. Pro první informaci o jménech a pojmech je ovšem *Slovník církevních otců* vynikající pomůckou.

Tou je i vzhledem k tomu, že má ve vysoké míře onu třetí shora zmíněnou vlastnost – přehlednost podávaných údajů –, která musí doprovázet kvantitu (a kvalitu) informací. Protože z velkého počtu faktů a dat má čtenář užitek pouze tehdy, může-li mezi nimi bez obtíží najít ta, která potřebuje. Abecedně řazený heslář ovšem sám o sobě zaručuje relativně snadné vyhledání většiny požadovaných informací, takže splnění podmínky přehlednosti je z větší části automaticky realizováno již volbou formy slovníku. Nikoli v úplnosti, a proto je záhodno, aby uživateli pátrání po žádoucích údajích dále usnadnily též odkazy jednoho hesla na druhé. Ty v Kraftově slovníku občas nacházíme, nejsou však, jak ukazuje shora uvedený případ Cyrila Alexandrijského a Jana Antiochijského, ani zdaleka vyčerpávající. Tuto okolnost, jež padá na vrub autora originálu lexikonu, lze pokládat za drobnou vadu na kráse a pro editory jeho české verze by bylo nadmíru pracné, kdyby se ji měli snažit odstranit. A zaslívat jim, že se o to nepokusili, nelze tím spíš, že problém přehlednosti slovníku pro jeho české uživatele před ně stavěl řadu dalších – a významnějších úkolů. Šlo tu zejména o nutnost převést z jednoho jazyka do

³ Je to skutečnost, jež právě nesvědčí o ekumenické otevřenosti (vzhledem k východním křesťanským církvím), kterou jako vlastnost slovníku vyzdvihují jeho editoři (srov. s. 314). Vždyť pro tyto církve je sv. Cyril jednou z největších teologických autorit vůbec.

druhého soubor hesel, přičemž okolnost, že jej tvoří povětšinou vlastní jména, činí tuto úlohu lehkou jen zdánlivě. Zdaleka ne všechna jména totiž mají ve výchozím a cílovém jazyce touž formu. Je-li přitom nezbytné změnit vzhledem k odlišnosti této formy abecední pořadí hesel, jde sice o ryze mechanický úkon, ale řešení problematiky podoby jmen se v případě Kraftova lexikonu neomezilo zdaleka jen na přeházení hesel. Skutečný „oříšek“, jež bylo třeba rozlousknout, totiž představovala skutečnost, že celá řada jmen uváděných ve slovníku, má v samotné češtině více forem, a bylo tedy nezbytné mezi nimi volit. Ve „Vydavatelské poznámce“ (srov. s. 313–318) její autor Pavel Mareš uvádí a zdůvodňuje zásady, jimiž se editoři řídili při řešení tohoto problému. Když stáli před otázkou, zda mají dávat přednost filologickému purismu velicímu užívat přepisu, jenž co nejvěrněji zachycuje podobu jména v původním jazyce, anebo zda mají přihlížet k tomu, že jména mnoha osob uváděných ve slovníku mají v češtině více nebo méně vžitou formu, která se ovšem občas od jejich původní podoby značně odchyluje, rozhodli se nadřadit druhý princip prvnímu. V praxi to znamenalo, že pokud existuje zdomácnělá forma jména, dávají jí editoři zásadně přednost před transkripcí jeho podoby v původním jazyce. Přepisu užívají tedy pouze u jmen neznámých (anebo spíše méně známých) a drží se přitom zásady: *latina latinae, graeca graece*, od níž se odchylují pouze v případě velmi známých jmen, u kterých se v češtině ujal latinský tvar (Arius apod., srov. s. 317). Toto porušení důslednosti je ovšem plně zdůvodnitelné principem věrnosti vůči tradici užití těchto jmen v české literatuře. A konečně, pokud jde o jména řecká, nevyznačuje u nich slovník délky.⁴

Vydavatelé slovníku zdůvodňují shora uvedený postup ohledem na uživatele lexikonu, jimž takto chtějí usnadnit vyhledávání jmen (jim) známých osobností, a dále tím, že jde o podobu, v níž se tato jména vyskytují v převážné části literatury (teologické a náboženské povahy), s níž tito uživatelé pracují, a v jejím rámci zejména také v textech a spisech, na něž odkazuje bibliografie u hesel lexikonu. Vydavatelská poznámka uvádí kategorie jmen, u nichž volí vžitou podobu, a publikace, v nichž tuto podobu lze najít (kde si ji vydavatelé sami ověřili). Řešení problému formy vlastních jmen, které editoři zvolili, pokládám za naprosto správné a k důvodům, jež uvádějí v jeho prospěch, bych připojil ještě ten, že obdobně postupuje též většina moderních českých překladů Písma, které známá biblická jména a názvy kladou ve vžitě podobě, méně známá pak v transkripci jejich hebrejské formy.⁵

Ale právě upozornění na analogii mezi překladem Kraftova lexikonu a novodobými biblickými překlady mi dává příležitost k upozornění, že užití obdobného principu při řešení volby podoby vlastních jmen postavilo překladatele (či vydavatele) obojího před též problém: jedni i druhí museli řešit otázku, která jména (názvy) mají pokládat za vžitá a která nikoli. Mezi případy, u nichž je

⁴ I v tomto směru jde o příklon k tradici, protože délky se u řeckých jmen začaly zavádět teprve v poslední době a ve starší literatuře se vyskytuje řada známých jmen, u nichž vyznačení délky působí nezvykle. Jde tedy jen o přizpůsobení podoby méně známých jmen tradiční formě transkripce.

⁵ Existuje přitom rozdíl mezi postupem ekumenického překladu, jenž u transkribovaných hebrejských jmen vyznačuje délky, zatímco Bognerův překlad a Jeruzalémská bible to nečiní. Vydavatelé lexikonu tedy v případě transkripce řeckých jmen postupují obdobně jako nové katolické překlady Písma.

postup jednoznačný (jména běžně užívaná na jedné a velmi málo známá na druhé straně) se prostírá široká „šedá zóna“ těch, u nichž sice počestěná podoba existuje, ale není běžně známa anebo je zapomenuta a její užití by mohlo působit nezvykle (nebo v případě biblických jmen by až příliš připomínalo, že starší překlady Písma vycházely z Vulgáty a přejímaly její latinizaci hebrejských jmen). Problém je tedy, kudy vést hranici mezi vžitými a nevžitými formami. A jednoznačný recept na jeho řešení neexistuje, dalo by se říci, že je věcí (jazykového) citu překladatele či vydavatele.⁶ Proto se ani editorům Kraftova lexikonu nepodařilo a patrně nemohlo podařit zachovat při určení podoby vžitých jmen jednotný postup. Sám jsem na tuto nesnáz narazil, když jsem v lexikonu hledal hesla věnovaná kappadockým otcům. Snadno jsem našel Basila Velikého a Řehoře Naziánského, ale když jsem analogicky hledal třetího, totiž Řehoře Nyssenského, neuspěl jsem. Ve slovníku ovšem heslo o něm je, zkusil jsem vyhledat Řehoře z Nyssy a poté se už úspěch dostavil. V této souvislosti si dovoluji poněkud žertovnou poznámku, že je možná štěstí, když po sobě mučednice svatá Agáta nezanechala žádný spis. Kdyby platil opak, a její jméno se proto octlo ve slovníku a vydavatelé mu dali tradiční český tvar Háta, asi by je před uživateli lexikonu dokonale ukryli. Dnes už totiž tato podoba žije pouze ve jménu Vaškovy matky z Prodané nevěsty, ale asi jen málokdo ví, že v jejím případě jde vlastně o Agátu. Touto odbočkou chci říci jen jedno: vydavatele nelze kárat za to, že nepostupovali při třídění jmen na vžitá a neobvyklá s dokonalou důsledností, třebaže lze diskutovat o tom, zda

správně odhadli, kudy vést hranici mezi známými a neznámými.⁷ V zásadě však problém sám vyřešili dobře a přispěli tak svou hřívnou k tomu, aby uživatelům *Slovníku církevních otců* usnadnili vyhledávání potřebných údajů.

František X. Halas

PETR POKORNÝ A KOL.:

HERMENEUTIKA JAKO TEORIE POROZUMĚNÍ:
OD ZÁKLADNÍCH OTÁZEK JAZYKA K VÝKLADU
BIBLE

(Praha: Vyšehrad, 2006. 508 s.
ISBN 80-7021-779-0)

Filozofickou a biblickou hermeneutiku spojuje dvojí vztah. Biblická hermeneutika je jedním z hlavních východisek hermeneutiky filozofické, ta na oplátku přispívá svými závěry a myšlenkovými postupy k dalšímu rozvoji biblické interpretace. Cenným příspěvkem k obecné i biblické hermeneutice je kniha *Hermeneutika jako teorie porozumění*, kterou ve spolupráci s kolektivem autorů připravil mezinárodně uznávaný biblista Petr Pokorný.

Kniha je členěna do tří částí různého charakteru. První část, jejímž autorem je P. Pokorný, představuje učebnici hermeneutiky, připravenou „se zvláštním zaměřením na literární hermeneutiku a s praktickým ohledem na výklad bible a na metodiky, které se při něm používají“ (s. 13). Práce uvádí zároveň

⁶ V případě slovníku jej komplikuje i okolnost, že volba formy jména může ovlivnit i zařazení – a následně vyhledávání – hesla.

⁷ Podle mého názoru nemuseli např. rozlišovat mezi vžitými a nevžitými formami jmen panovníků (srov. s. 316–317), protože v historické literatuře se vedle Konstantina či Diokleciána apod. běžně vyskytuje také Konstans nebo Traján apod., viz např. melantrišské *Dějiny lidstva*.

do základních otázek obecné i biblické hermeneutiky, přičemž obě disciplíny chápe jako organicky propojené. Hned na prvních stránkách autor připomíná široké čtenářské obci, že „bible je základním textem, který byl a je interpretován v evropských dějinách“, zároveň ale upozorňuje čtenáře, které prioritně zajímají otázky interpretace bible, že „v zásadě je jen jedna hermeneutika (*hermeneutica generalis*)“ (byť jednotlivé „regionální hermeneutiky ... vyžadují některé specifické postupy“) a že pro interpretaci bible neplatí „zásadně jiná pravidla než pro jiné texty“ (s. 22–23).

Autor se nezabývá dějinami hermeneutiky, v tom odkazuje na *Úvod do hermeneutiky* Jeana Grondina (s. 18–19), který pro českého čtenáře představuje v tomto směru standardní text, a dále na dílčí studie v druhé části knihy. Po úvodním stručném vymezení hermeneutiky (kap. 1 – „Co je to hermeneutika?“) se Pokorný nejprve věnuje otázkám jazyka, zejména syntaxe a pragmatiky, a teorii symbolu a metafory (kap. 2 – „Jazykový svět“). Zejména pojednání o metafoře prozrazuje inspiraci dílem Paula Ricoeura, kterou autor v úvodu knihy přiznává – s upřesněním, že se nepokouší o rekonstrukci Ricoeurovy hermeneutiky, ale předkládá výsledky své vlastní kritické reflexe (s. 13). Díky výkladu o tom, že každé slovo získává význam až v kontextu věty, která je základním nositelem významu (s. 32–36), může autor setrvat na půdě ricoeurovské tradice a zároveň metaforu vymezit jako „užití slova v přeneseném smyslu“ (s. 55), často v nečekaném, novém slovním spojení (zatímco pro Ricoeura vymezení metafory jako užití slova a jako spojení slov jsou dva nesuslučitelné protiklady).

Následující kapitola je věnována textu (kap. 3 – „Text“), který se v několika důležitých rysech od mluveného slova

odlišuje: neexistuje dialogická situace mezi mluvčími, na otázky, které by čtenář chtěl položit, text „mlčí“; zároveň se text obrací k mnohem širšímu okruhu čtenářů, potenciálně ke komukoli. Tím ovšem vzniká otázka, jak psaný text přiměřeně vykládat. Autor nejprve představuje historický vývoj, vzájemný vztah a limity hlavních interpretačních postupů (kap. 4 – „Metody interpretace“), problematice výkladu pak věnuje závěrečnou kapitolu (kap. 5 – „Výklad“), ve které velmi inspirativně aplikuje řadu motivů filozofické hermeneutiky. Jako východisko každého výkladu autor chápe konfrontaci světa textu a životního světa čtenáře (s. 194), přičemž hledání společných rysů těchto dvou světů vychází z předporozumění čtenáře a musí být korigováno konfrontací s textem. Cílem výkladu je pak lepší sebeporozumění interpreta, který tak pomocí textu nachází nové možnosti svého jednání i sebepochopení (s. 202). Studii uzavírá podnětné zamyšlení nad kategorií svědectví (s. 210–215), která odkrývá zajímavé souvislosti biblické hermeneutiky s oblastí práva a historie.

Druhá část knihy je sestavena ze sedmi studií věnovaných vybraným problémům a historickým etapám hermeneutiky. Do období antiky spadají dva příspěvky, R. Dostálová se zabývá problematikou překladu v antice v kontextu dobových teorií jazyka, L. Karfíková představuje teorii i praxi biblické exegeze dvou významných myslitelů křesťanského starověku, Origena a Augustina. V dalších studiích jsou představeny hlavní postavy hermeneutiky 19. a 20. století: Friedrich Schleiermacher (A. Kliková), Edmund Husserl (Z. Mathauser), Martin Heidegger (J. Čapek) a Rudolf Bultmann (A. Pištor). (Paulu Ricoeurovi není věnována samostatná studie, ale jeho myšlenkový odkaz je zřetelný např. v příspěvcích A. Klikové a J. Čapka). Závěrečná studie

hledá odpověď na otázku, jaké výzvy a podněty nabízí hermeneutice postmoderní kritika (I. Noble).

Na výklad z první části knihy navazuje prakticky zaměřená závěrečná část. V ní čtenář najde ukázky exegeze vybraných biblických textů (jejich autory jsou P. Pokorný, M. Prudký, J. Mrázek, J. Roskovec a J. B. Souček). Vítaným obohacením je exkurz o interpretaci folklorních pohádek (H. Šmahelová).

Záměr ohlášený podtitulem – „Od základních otázek jazyka k výkladu bible“ – naplňuje nejen první část knihy, ale také dílo jako celek. Díky svému širokému záběru může dobře posloužit jako vstupní brána ke studiu hermeneutiky, ale zároveň otevírá cestu i k řadě otázek speciálních.

Vít Hušek

ZDENĚK VOJTÍŠEK:

PASTORAČNÍ PORADENSTVÍ V OBLASTI SEKT A SEKTÁŘSTVÍ

(Brno: L. Marek, 2005. 233 s., bibliografie s. 209–225. ISBN 80-86263-69-X)

Vznik odlišných skupin v rámci křesťanství (i jiných náboženství) v dějinách není zcela neobvyklým jevem. Dnes jen nezasvěceného může překvapit rychlost jejich šíření, navíc dobře dokumentovaná (například G. WEIGEL, „World Religions by the Numbers,“ *The Catholic Difference*, http://www.eppc.org/publications/pubID.1221/pub_detail.asp [zveřejněno 6. 3. 2002, cit. 25. 4. 2006]). V roce 1900 bylo na světě 558 mil. křesťanů, v roce 2002 jich bylo přibližně dvě miliardy. Polovinu křesťanů na celém světě tvoří katolíci (přibližně jednu miliardu). Druhou nejpočetnější skupinou jsou konfesně nezařaditelné volné skupiny nezávislých

„církví“, které mají přibližně 400 miliónů členů. Dnes můžeme přesněji identifikovat přibližně na 10 500 různých náboženských skupin, které lze přesněji definovat (v roce 1900 jich známe okolo tisíc). Růst počtu náboženských hnutí působí rovněž vážné změny v mezináboženském dialogu. Existující těžkosti dialogu mezi křesťany a buddhisty, hinduisty a muslimy se zvětšily. Podle kvalifikovaných prognóz tyto ještě porostou, diferenciací se bude zvětšovat. Neosobní styl života a úzkostné hledání životního smyslu a vlastní identity, to vše je podhoubím, z něhož vyrůstá fenomén sekt a sektářství ohrožující lidskou svobodu. Studium a systematickou osvětu je nutné doplnit o pastorační péči a pastorační poradenství. Recenzovaná kniha zohledňuje rozvoj výsledků bádání v oblasti psychologie a sociologie náboženství v zahraničí a především citlivě reflektuje domácí zkušenosti, především Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů (<http://www.sekty.cz>).

Je patrné, že autor přechází z pole religionistiky a sociologie náboženství (Z. VOJTÍŠEK, *Netradiční náboženství u nás*, Praha: Dingir, 1998; Z. VOJTÍŠEK, *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, Praha: Portál, 2004) na pole terapeutické a pastorační. Vymezení pastoračního poradenství vůči teologii (a pastorační teologii reflektující pastorační činnost) a vymezení vůči exaktním společenským vědám a odborným terapeutickým postupům je mimořádně zajímavým tématem. Autor mu věnuje úvodní kapitolu (s. 7–19). Vychází z klasického pojetí protestantské pastýřské péče (poimeniky) jako „duchovní starosti farářů a ostatních církevních pracovníků“ (s. 7). Představit však odpovídající východiska současné pastorální teologie v evangelické i katolické teologii, která

by byla relevantní k této otázce, bude vyžadovat v dohledné budoucnosti hlubší diskusi na téma vztahu teologie a exaktních humanitních věd. V této souvislosti snad jeden závažný hlas:

Současný rozvoj teologie dává zřetelněji tušit potřeby jiného druhu: techničnost dnes přisoudila teologovi uchýlit se k pomocným vědám. Jejich přínos je užitečný, dokonce nepostradatelný. Zaujaly však v bádání a učení tak veliké místo, že prakticky neexistuje již nic jiného. Teologie je do nich zcela stržena... Chceme-li mluvit přesně, teologie vyžaduje víru, zatímco pomocné disciplíny ji nepředpokládají... bez víry však již teologie neexistuje... V každé době je teologie ovlivněna pojetím vědy v různých oblastech lidského poznání. Tak po třech či čtyřech stoletích vstřebává protikladné vlivy rozvoje věd logických i věd experimentálních (M. DUPUY, „La notion de spiritualité,” in *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique: Doctrine et histoire*, sv. 14, Paris: Gabriel Beauchesne, 1989, s. 1166–67).

Z metodologického hlediska musí pastorální teologie nejdříve pojednat o teologické četbě kulturních jevů, k nimž sekty a sektářství patří. Mohou existovat rozdílné pomocné vědy, které této četbě mohou a musí nabídnout data, poznatky, informace o kulturní, sociologické či psychologické bázi fenoménu sekt a sektářství. Ale je třeba se mít mimořádně na pozoru, abychom nepadli do léčky považovat tato data spojená s exaktní analýzou za úplnou četbu skutečnosti a abychom se nepokusili z ní vyvodit bezprostředně naši odpověď, kterou v pastoraci především hledáme. Vždyť data sama o sobě nejsou ještě konečným stavebním materiálem pastorální teologie. Pastorální teologie vyžaduje teologickou a spirituální četbu výsledků analýzy. Pouze když vyjdeme z ní, vytvoříme si východisko k hodnověrnému vypracování pastorální teologie. Jestliže nedojdeme až ke spirituální četbě informací, riskujeme, že budeme reagovat

na existující výzvy toliko na rovině fenomenologické, povrchně, aniž by nám bylo jasné, jestli se vůbec jedná o pastorační výzvy nebo ne. Především riskujeme, že se budeme zasazovat více o ideologii než evangelizaci, tzn. spíše o systém názorů, který není podepřen objektivní platností pro výsostnou oblast spásy. V tomto případě se však teologie a pastorační činnost církve vystavují nebezpečí, že sice budou postaveny na jasných pojmech a měřítkách, nebudeme si však zcela jisti, zda odpovídají Božímu povolání v daných kulturních a historických souvislostech. Proto je navíc nezbytné přechít analýzy skutečnosti teologicko-spirituálně, abychom postřehli skrytou duchovní skutečnost za jevy, biblicky řečeno, jakým duchem se co nese. Jedná se tedy o uskuštění rozlišování, bez kterého církve neví, zda je její úsilí ve shodě s Boží vůlí, nebo je pouze odezvou na pokušení, přelud nebo omyl. Apoštolská činnost i pastorační rozvaha je nerozlučně spjata se spásnou Boží vůlí. Ba co více – z ní vychází, jedná s ní v souladu. Z tohoto důvodu zůstává nadále prvotním úkolem takový sběr údajů, kterému je třeba dát teologické vysvětlení. Pouze na základě duchovní četby je možné začít teologicko-pastorální rozvahu a následné pastorační působení.

Autor si je tohoto úskalí velmi dobře vědom tím, že vymezuje pastorační poradenství vůči poradenství jako takovému (přesněji vůči tzv. sekulárnímu poradenství). Autor vstupuje do oblasti, která dnes nabývá mimořádné důležitosti. Svědčí o tom i slova kardinála Ratzingera, která pronesl 1. dubna 2005 v Subiaku, kde přejímal cenu známého benediktinského kláštera:

...osvícenství je křesťanského původu a zrodilo se nikoliv náhodou právě a výhradně v oblasti křesťanské víry. A to i tam,

kde se křesťanství, v rozporu se svou povahou, bohužel stalo státním náboženstvím. ...Bylo a je zásluhou osvícenství, že znovu vyneslo na světlo původní hodnoty křesťanství a vrátilo rozumu jeho vlastní hlas. Druhý vatikánský koncil v Konstituci o církvi v dnešním světě znovu ukázal tuto hlubokou shodu mezi křesťanstvím a osvícenstvím a pokusil se dospět ke skutečnému smíření mezi církví a modernou, k smíření, které by představovalo velikou hodnotu, již by měly ochraňovat obě strany (Joseph RATZINGER, „Riflessioni su culture che oggi si contrappongono,“ <http://www.ratzinger.it/modules.php?name=News&file=article&sid=175> [cit. 25. 4. 2006]).

V podstatě se pohybuje v oblasti, na kterou upozornil Tomáš Halík během 12. přednášky k počtí J. L. Fischera, proslavené na Univerzitě Palackého v Olomouci dne 4. 11. 2005, totiž na princip „dynamické kompatibility“ náboženského a sekulárního, dvou prvků, které se jeden bez druhého nemohou rozvíjet tváří v tvář

netoleranci, extremismu a jistému „fundamentalismu“ – na jedné straně ve jménu tradicionalisticky chápaného náboženství, na druhé straně ve jménu agresivního sekularismu.

Tento koncept kulturní a teologické kontextualizace může být vhodným klíčem k četbě a studiu této knihy.

Autorovo upřesnění poradenství jako činnosti, která má svůj počátek v osobní žádosti klienta o pomoc, je klíčové z teoretického hlediska vymezení poradenství (2. kapitola – „Historie poradenství v oblasti sekt a sektářství,“ s. 20–37). Exkurz do sociologie náboženství s poukazem na sociologické implikace procesu porozumění „dynamiky sekty“ je zdařilým shrnutím (3. kapitola – „Pojem ‚sekta‘ v kontextu sociologie náboženství,“ s. 38–97). Podobný charakter má i exkurz do psychologie náboženství, především do Fowlerovy teorie „stupňů víry“ a ná-

sledné tradice z ní vycházející a do myšlení Gordona W. Allporta a jeho „druhů náboženské zkušenosti“. Podrobně si všímá vývojové dynamiky náboženské zkušenosti a vzniku a udržování závislosti. To vše jsou předpoklady pro terapeutický přístup ke klientovi (4. kapitola – „Pojem sektářství v kontextu psychologie náboženství,“ s. 98–147). Typologií a metodologií poradenství se pak podrobně zabývá v páté, šesté a sedmé kapitole („Klienti, cíle a metody pastoračního poradenství v oblasti sekt a sektářství,“ s. 149–158; „Postup pastoračního poradenství typu ‚příbuzný,‘“ s. 159–176; „Postup pastoračního poradenství typu ‚odpadlík,‘“ s. 177–206). Knihu je možné doporučit odborníkům i laikům působícím v pastorační praxi.

Pavel Ambros

**KAREL SKALICKÝ – RUDOLF SVOBODA
– FRANTIŠEK ŠTECH (EDS.):**

**ČEŠTÍ SVĚDKOVÉ PROMYŠLENÉ VÍRY:
FILOSOFIE A TEOLOGIE V INTERAKCI
U SOUČASNÝCH ČESKÝCH MYSLITELŮ**

(Sborník ze symposia, které pořádala TF JU v Českých Budějovicích 13.–15. 11. 2003.

Brno: CDK, 2005. 151 s.

ISBN 80-7325-077-2)

Základní informace o záměru symposia podává v úvodním slově Karel Skalický, který důrazně upozorňuje na výzvu islámu. Přednášející byli seznámeni proto, že jsou pamětníky proměny paradigmatu, tedy přechodu od střetu s marxistickým ateismem k dnešnímu pluralismu. Editor zároveň zúčastněné vyzývá k jakémusi zpytování svědomí, pohledu na vlastní cestu na pomezí filozofie a teologie.

Na tomto místě si dovolím poněkud kritickou poznámku. Titul knihy je jistě komerčně zajímavý, zároveň ale vyvolává dojem výlučnosti, a proto vystává následující otázka: Mnozí starší kolegové, kteří nebyli pozváni, tedy nejsou svědky promyšlené víry? Nebylo by správné ony svědky promyšlené víry nějak specifikovat?

Egon Bondy si klade otázku, zda je možná univerzální teologie, která by zohledňovala skutečnost křesťanství, judaismu, islámu. Otázkou je, proč kolega Bondy nehovoří o křesťanské teologii mimokřesťanských náboženství, která je pokusem reflektovat ostatní náboženské tradice zevnitř křesťanství. Reflexe nad náboženstvím zvenku jednotlivých vyznání je možná jedině v podobě filozofie náboženství.

Ladislav Hejdaček se vrací ke svému typickému tématu, jímž je problematika reflexe víry a metafyziky v podobě nepředmětného myšlení. Výrok o tom, že nepředmětná metafyzika slouží tomu, co přichází, zatímco předmětná metafyzika jen tomu, co bylo a co je, stojí za zamýšlení.

Erazim Kohák pojal svůj příspěvek jako určitou prezentaci svého celoživotního snažení, které tkví v aplikaci fenomenologie jako pokusu o jasné nazření a věrné vyjádření eidetické struktury světa ustanoveného životem (s. 31).

Jaroslav Krejčí se zabývá různými náboženskými formami vyjádření a prožívání pojetí lidského údělu. Nejsem si zcela jist, zda „dogmatizace Kristova kerygmatu“ představuje Achillovu patu křesťanství (s. 35). Podle mého soudu záleží na tom, o jaký typ dogmatizace se jedná.

Zdeněk Kučera prezentuje mudroslovným způsobem své pojetí poměru teologie a filozofie, přičemž se kloní k určitě nadřazenosti teologie nad filozofií.

Oto Mádr se pochopitelně zaměřuje na filozofické předpolí etiky, jak se projevuje v některých jeho předchozích studiích. Autor tak ze své strany naplňuje vlastní záměr sympozia.

Radim Palouš hovoří o tom, co spojuje filozofii a teologii z hlediska výuky. Je potěšitelné, že autor vidí spojitost mezi oběma obory v pojmu moudrosti, která nemůže být výhradně záležitostí rozumu. Právě proto se jedná o „srdečné“ učivo.

Jolana Poláková velmi poctivě probírá své předchozí publikace a shrnuje to, co se v nich týká poměru mezi teologií a filozofií, přičemž je patrné, že její myšlení se protíná s tím, co nacházíme v encyklice *Fides et ratio*.

Aleš Prázdny hovoří o filozofii a teologii jako o výpovědi o negativitě.

Velmi zajímavý a poctivý je příspěvek Karla Říhy, který se zabývá problematikou první filozofie. Kolega Říha synteticky představuje některé pozoruhodné návrhy z konce dvacátého století a dospívá k závěru, že poznání a chtění, subjektivní a objektivní rozměr osobnosti se protínají v mysterijním obratu k bezvýhradné oddanosti jiným.

Jan Sokol představuje své osobní putování světem filozofie a teologie, připomíná hlavní osobnosti, jejichž myšlení ho v průběhu života ovlivnilo. Na prvním místě nacházíme jméno P. Teilharda de Chardin.

Kolega Trojan se zabývá problematikou subjektu z hlediska fenomenologie, Bultmannova myšlenkového odkazu a postmoderny.

Pravou perlou sborníku je příspěvek Karla Vrány, který popisuje svůj poutnický příběh filozofie, v němž – podobně jako kolega Sokol – přehlíží svůj životní příběh spjatý s filozofií. Podle mého soudu platí, že každý, kdo se bude napříště

věnovat výkladu Vránových spisů, musí zmíněný článek brát jako určitý klíč pro svou interpretaci.

Sborník obsahuje prezentaci myšlení řady význačných osobností české teologie a filozofie i nemálo podnětů k přemýšlení a diskusi.

Ctirad Václav Pospíšil

Zprávy

KONFERENCE O ANALOGII VE FILOZOFII A TEOLOGII

(CMTF UP Olomouc, 25. května 2006)

Prostor, ve kterém se setkává filozofie a teologie, je zdrojem řady aktuálních témat. Připomeňme např. bouřlivou diskusi, která se na téma vzájemného vztahu těchto dvou disciplín rozpoutala na 8. konferenci Sdružení učitelů filozofie na teologických fakultách ČR a SR (Olomouc 2004) a pokračovala více než rok na stránkách tohoto časopisu. Podnětné impulzy přinášejí také setkání, na kterých je zvolené téma podrobeno zkoumání z různých úhlů pohledu.

Takovou příležitostí byla i *Konference o analogii ve filozofii a teologii*, kterou na půdě Cyrilometodějské teologické fakulty v Olomouci uspořádala 25. května letošního roku Katedra filosofie a patrologie CMTF UP ve spolupráci s Centrem pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty CMTF UP a Pracovní skupinou dějin starší české a evropské filozofie Filozofického ústavu AV ČR.

V deseti přednesených příspěvcích bylo téma analogie prozkoumáno z mnoha různých perspektiv. Antická východiska, na která se všechny další koncepce analogie více či méně odvolávají, před-

stavili Š. Špinka („Pouto nejkrásnější: analogie u Platóna“) a M. Mráz („Analogie u Aristotela“), plynulý přechod k početné skupině referátů věnovaných středověkému zpracování tématu vytvořily příspěvky V. Němce („Počátky středověkého konceptu analogie jsoucna u novoplatónských komentátorů Aristotela“) a M. Otiska („Analogie jako divinae člověka u Anselma z Canterbury“).

Tomáši Akvinskému se věnovali dva přednášející. Na P. Dvořáka, který představil rozvinutí Tomášovy nauky o analogii u tomistů, zejména u kardinála Kajetána („Sémantika analogie u Tomáše a v tomismu“), navázal P. Volek, který se zaměřil na další rozpracování tématu u J. M. Bocheňského („Analýza jazyka hovorenia o Bohu [analogie] u Tomáše Akvinského“). Velkou diskusi vzápětí vyvolal příspěvek L. Nováka, který prezentoval alternativní řešení problematiky ve scotistické škole („Scotova argumentace proti analogii“).

Přestože sledování jemných distinkcí středověkých mistrů vyžadovalo maximální soustředění, posluchači udrželi pozornost i v závěru konference. Snaha scotistů prokázat nepotřebnost konceptu analogie a tak tuto diskusi definitivně ukončit nebyla zcela úspěšná, příspěvek T. Nejeschleby naopak ukázal, že pro renesanční myslitele bylo toto téma velmi živé („Analogie v okultních vědách v renesanci“). Exkurzem do 20. století konferenci uzavřel V. Hušek („Analogie u P. Ricoeura“).

Poděkování patří P. Dvořákovi, který se ujal organizačního zajištění konference. Pod jeho vedením také koncem roku vyjde sborník, ve kterém se můžeme těšit na příspěvky obohacené o plody živých diskusí.

Vít Hušek